

Глава 21 Імперія інків

§ 1. Утворення держави

Держава інків в її централізованому вигляді склалася на базі на-родності кечуа, (час існування - 1432-1536 роки) і охоплювала тери-торію сучасних Перу, Болівії, Еквадору, частини Аргентини та Чилі. Населення, за підрахунками істориків, - від 10 до 15 млн чоловік, площа держави - близько 2,8 млн кв. км, протяжність - близько 5 тис. км. Держава виникла на базі розвиненої неолітичної культури, за фор-мою правління являла собою централізовану деспотію. її самоназва - Тауантинсуйю - у перекладі з кечуа означає «чотири об'єднані разом сторони світу». Державу інків було завойовано іспанськими конкіста-дорами на чолі з Франсіско Пісарро у 1536 році. Завоювання призвело до її руйнування, загибелі мільйонів індіців, знищення значною мірою багатой матеріальної і духовної культури, створеної індіцями, перетворення країни на колонію феодальної Іспанії.

Держава інків Тауантинсуйю за своїм віком - доволі молоде полі-тичне утворення на території Перу, яке завершило тривалий і складний шлях розвитку тут цивілізації. Останні дані археології свідчать про те, що населення з'явилося на території Америки не пізніше 20 тис. років тому і прийшло сюди з Північно-Східної Азії через Берингову протоку. Поширившись по території Північної та Південної Америки, прибуль-ці утворюють тут низку культур, які послідовно змінюють одна одну.

До недавнього часу найдавнішою вважалася культура Чавін, яка склалася у XII столітті до н. е. і проіснувала до IV століття н. е. Куль - тура Чавін справила значний вплив на всі наступні культури Давнього Перу, що свідчить про їхню наступність. Цю культуру представлено храмовими комплексами, монументальною кам'яною скульптурою, залишками могутніх платформ, терас, підземними коридорами та ка-мерами.

Останнім часом виявляються залишки більш давніх культур, які передували Чавіну. Так, у

1976 році перуанські археологи знайшли в Андах на висоті 4 тис. метрів місто, вік якого попередньо визначено у 10 тис. років (датування, безумовно, потребує ретельної перевірки).

Знахідки в археологічному комплексі Сечин у 370 км від столиці Перу Ліми засвідчують, що Чавіну передувала більш давня культура, яка досягла розквіту за 2 тисячі років до н. е.

У середині першого тисячоліття до н. е. культура Чавін переходить до культур Тіаунако, Паракс, Наска, Мочика та Чиму.

Це, безумовно, ранньодержавні культури, про що свідчать грандіозні кам'яні споруди, фортеці, серед яких фортеця Акапана зі стінами заввишки 18 м, складена з кам'яних брил вагою в декілька десятків тонн, висока культура міського будівництва, монументальні скульптури, виконані зі значною досконалістю, величезні підземні некрополі - поховання знаті. З названих культур Тіаунако з центром біля високогірного озера Тітікака - найстійкіша. Вважається, що вона і є тим вихідним гірським гніздом, звідки спустилися в родючі долини тихоокеанського узбережжя Перу войовничі інки, які створили тут свою гігантську державу Тауантинсуйю. За їхніми уявленнями, вона охоплювала весь існуючий світ, тому була названа «Чотирма поєднаннями сторін світу».

Біля витоків історії будь-якого народу стоїть легендарний міфічний «культурний герой» (засновник цивілізації): у вавілонян - Гільгамеш, у греків - Прометей, у китайців - Хуан ді («Жовтий імператор»). Не є винятком й історія інків. Гарсілосо де ла Вега у своїх «Коментарях» повідомляв, що коли долину Куско населяли дикі племена, з якоїсь гірської печери вийшли Манко Канак та його дружина Окльохуако, яка також була його сестрою. В руках чоловіка був золотий жезл, який він час від часу встромляв у землю. Коли жезл глибоко увійшов у ґрунт, що свідчило про його м'якість і родючість, Манко зупинився і заснував тут місто Куско. Себе він назвав сином Сонця (Інтипчурі) і, як повідомляє Гарсілосо, так зачарував варварів своєю добротою, що вони погодились визнати його своїм господарем і королем. Він навчив своїх підданих землеробству, ремеслам та мистецтву, а найстаранніших підданих зробив своїми придвірними слугами. Після столітнього правління, під час якого «батьківська» влада Манко Канака поширилася на оточуючі племена, він відчув наближення смерті, зібрав своїх підданих і, аби довести власну безмежну батьківську доброту, проголосив усіх, хто добровільно визнав його владу, інками. Як повідомляв Гарсілосо, тубільці були глибоко вражені милістю манко. Так виник стан інків. Манко проголосив своїм наступником сина Сінчі Рока, після чого вони з дружиною зникли. Сінчі Рока, ідучи стопами батька, збільшував за-лишене йому в

спадок царство добротою, а там, де наштовхувався на невігластво тубільців, - і хитрістю, силою. Такою є легендарна версія походження царства інків. У цій легенді правдиве те, що об'єднувачами багатьох племен, які населяли долину Куско, були прибульці - племена високогірних пастухів - інків. Вони прийшли у світ більш цивілізований, з більш розвиненою культурою і сприйняли її, зберігши за собою політичне панування. Інки тут не є винятком. Так було в різні часи в історії різних народів. Пастухи-гіксоси, які захопили дельту Нілу в Єгипті, самі були підкорені більш високою культурою єгиптян, таке саме сталося й з ахейцями, які підкорили мінойців.

§ 2. Суспільний устрій

Дослідник цивілізації інків Г. Кунов визначає суспільний устрій інків як «аграрний комунізм»^[1]. Засновник комуністичної партії Перу Маріатеґі ідентифікував суспільний устрій інків як ранню форму соціалізму^[2]. Ці доволі неоднозначні оцінювання інкського суспільства пояснюються тим, що їхня величезна держава, імперська за своїм характером, включала і безмежну владу бюрократичної держави над суспільством, яке, подібно стародавнім Шумеру, Китаю, Індії, стало-вило світ общин, пов'язаних у єдине ціле державною власністю, і добре налагоджені патерналістські функції держави та общинні інститути, які збереглися. Державна влада в Тауантинсуйю, крім військової та фінансової функцій, відіграла найважливішу роль в організації аграрного господарювання. Як у Єгипті й Шумері, тут була потрібна значна координація зусиль багатьох людей - для будівництва високогірних терасних полів, розподілу води, добрив, створення страхових державних запасів. Господарсько-організаторські і патерналістські функції держави робили інкське суспільство схожим на «соціалізм». За всезагальним визнанням, в Імперії інків не було голодних і жебраків, громади повинні були турбуватися про обездолених, а місцеві правителі - кураки відповідали за це головою. Абсолютна влада Імперії інків над общиною робила останню схожою на колективного раба держави. Але така надто широка інтерпретація рабовласництва знищує саму його специфіку як певного історичного соціально-правового інституту.

§ 3. Державний устрій

Імперія інків була давньою аграрною військово-теократичною деспотією. Як і в інших подібних системах, вектор влади пролягав не між державою і «рабами», а між державою і світом общин - айлью. Для суспільства інків властиві повністю одержавлений господарський порядок, общинна організація населення, абсолютна влада держави над общиною. У цьому плані інкське суспільство дуже подібне до сус-пільного устрою давніх східних деспотій, особливо до суспільства Шу-меру періоду III династії Ура. Населення Імперії інків складалося з трьох основних класів: власне інків (інків за кров'ю) - нащадків племені інків, яке колись підкорило інші племена і перетворилося з етнічної групи на панівний клас; інків за привілеями - представників верхівки підкорених народів, які склали середній правлячий прошарок імперії; нарешті, з організованих в общини землеробів-пурехів - основне тяг-лове населення Імперії. Основною ланкою населення була община - айлью, яка керувалася призначеним куракою. Община всіляко пере-бувала під владою держави. Вона постачала людей для громадських робіт, у межах свого округу будувала шляхи і мости, обробляла дер-жавні поля, постачала воїнів і гінців для поштової служби, забезпечу-вала продовольством дорожні склади, обробляла землю тих родин, які не мали відповідної робочої сили. Держава часто практикувала «міт- мак» - переселення общин або цілих племен (як правило, недавно завойованих) на нові, часто дуже віддалені від рідних місць території, розташовуючи їх серед чужих народів з метою ізоляції та кращого підпорядкування центральній владі. Община була пов'язана круговою порукою: на випадок тяжких злочинів, учинених общинником, несла колективну карну відповідальність. Так, у разі крадіжки або перелюб-ства смертній карі піддавався не тільки сам злочинець, а й знищувалася його родина або вся община, будинки спалювалися, худоба і навіть рослини знищувалися.

^[1] Cunow, H. Die soziale Verfassung des Inkareichs. Eine Untersuchung des altperuanische Agrarkommunismus [Text] / H. Cunow. - St., 1896.

^[2] Маркелли, X. К. Осьм очерков трагикомической действительности [Text] / X. К. Маркелли. - М., 1963.